

Tore Kristiansen:

Åbne og skjulte holdninger til engelskindflydelsen – hvad kan sprogpolitikken påvirke?

Sprogholdninger (sprogideologi) kan studeres i to perspektiver: Man kan fokusere på hvad sprogholdninger betyder som drivkraft i sproglig variation og forandring; eller på hvad sprogideologi betyder som kraft i samfundsmæssige processer. Den første problemstilling vil typisk være sprogforskerens, den anden socialpsykologens og pædagogens. Tilsvarende kan man som sprogpolitiker have to væsensforskellige grunde til at ville påvirke sprogholdningerne (sprogideologien) i samfundet: Målet kan være at indvirke på brugen af sproget, eller på problemstillinger af social art – eller på begge dele naturligvis. Men uanset hvad formålet måtte være, giver det ikke meget mening at forsøge at påvirke sprogholdningerne med mindre man har en underbygget formodning om *at*, og *hvordan*, det kan lade sig gøre. Mit foredrag på mødet i Helsingør begrænsede sig til at belyse denne grundlæggende problemstilling – hvad holdningerne til engelskindflydelsen angår – på basis af resultaterne fra projektet *Moderne importord i sprogene i Norden* (MIN).

1. Eksperimenter i laboratoriet

Grundkonceptet i MIN-projektet er at se Norden som et laboratorium (se projektbeskrivelsen på <http://moderne-importord.info>). Laboratoriet indeholder syv sprogsamfund der kan *sammenlignes* – og karakteriseres som ens eller forskellige – mht. en række samfundshistoriske og sproglige træk. I kraft af historiens gang udsættes dette laboratorium for et 'eksperiment': I tiden efter anden verdenskrig og frem til i dag vokser den engelsk/amerikanske kultur- og sprogpåvirkning til at blive mere og mere global; vi kan så studere om de lokale forskelle og ligheder af hhv. samfundshistorisk og sproglig art har nogen betydning for hvordan engelskindflydelsen slår igennem i vores syv nordiske sprogsamfund, i sprogbrug og sprogholdninger.

Hvad de *sproglige* karakteristika angår, kunne man opstille en hypotese om at de i sig selv har en sådan betydning for hvor nemt eller svært engelske ord lader sig bruge i Nordens forskellige sprog, at sprogpoltiske intentioner og programmer med nødvendighed forbliver ganske effektløse. Hypotesen kunne formentlig med rimelighed præciseres til at sige at *islandsk*, *færøsk* og *finsk* vil være mindre modtagelige for engelskpåvirkning end *norsk*, *svensk* og *dansk* – på grund af sprogstrukturelle karakteristika. Det er imidlertid ikke problemstillinger på sprogbrugsniveauet vi skal 'eksperimentere' med her.

Det spørgsmål vi skal forsøge at besvare, drejer sig om *hvorvidt den officielle sprogpolitik kan påvirke hvad der sker på sprogholdningsniveauet*. Hvordan skal vi så udforme vores 'eksperiment' for at kaste lys over den problemstilling? På grundlag af hvad vi ved fra sproghistorien, kan vi som udgangspunkt antage at det 'sprogideologiske klima' som et samfund udvikler i mødet med påvirkning udefra, i høj grad bestemmes af magtkonstellationer (dominans- og underordningsrelationer). Klimaet formes i tilslutning eller opposition til samfundshistoriske vilkår af politisk,

militær, økonomisk og kulturel art. Spørgsmålet er så om dette gælder på samme måde og i samme grad med hensyn til såvel samfundets almene sprogideologiske klima som dets officielle sprogpolitik. I så fald vil vi måtte slutte at de samfundshistoriske vilkår 'sætter sig igennem' og former det vi finder på sprogholdningsniveauet, og at den officielle sprogpolitik ingen selvstændig betydning har.

For at kunne påvise en eventuel selvstændig indflydelse fra den officielle sprogpolitik på det almene sprogideologiske klima skal vi altså bruge et eksperimentelt design hvor sammenligningen af vores syv samfund grupperer dem anderledes mht. samfundshistoriske ligheder og forskelle end mht. sprogpoltiske ligheder og forskelle. For så vil vi kunne gruppere samfundene på basis af resultaterne fra vores sprogholdningsundersøgelser og konstatere hvorvidt det er den samfundshistorisk eller sprogpoltisk baserede gruppering af samfundene, om nogen, der 'reproduceres' i vores sprogholdningsbaserede gruppering.

Hvordan vores syv samfund skal grupperes, er ikke selvindlysende, hverken samfundshistorisk eller sprogpoltisk. I den periode hvor den engelsk/amerikanske dominans har udviklet sig – dvs. efter anden verdenskrig – kan der peges på i hvert fald tre forskellige samfundshistoriske vilkår der meget vel kan tænkes at have 'sat sig igennem' i form af forskellige holdninger til engelskindflydelsen i de nordiske befolkninger. Vi kan præcisere vores hypotese om de samfundshistoriske vilkårs afgørende betydning i form af tre mulige konfigurationer af relativ negativitet/positivitet (eller lukkethed/åbenhed) over for engelskindflydelsen; vi kan tale om tre mulige nordiske *purisme-profiler*:

(1) Den kolde krig fordelte de nordiske befolkninger på en måde (enkelt sagt som hhv. medlemmer og ikke-medlemmer af NATO) der vil give relativt set...

mere 'engelsk-negativitet' i *Finskfinland, Svenskfinland og Sverige*
– end i *Danmark, Norge, Færøerne og Island*

(2) Udbygningen af EEC/EF/EU har fordelt de nordiske befolkninger på en måde (som medlemmer og ikke-medlemmer) der vil give relativt set...

mere 'engelsk-negativitet' i *Danmark, Finskfinland, Svenskfinland og Sverige*
– end i *Norge, Færøerne og Island*

(3) Globaliseringen sætter sig ensartet igennem sådan at vi *ikke vil finde nogen forskel* i hvordan de nordiske befolkninger forholder sig til engelskindflydelsen.

Heller ikke den sprogpoltisk baserede gruppering af de nordiske sprogsamfund giver sig selv når det drejer sig om engelskindflydelsen. Officielle sprogpoltiske reaktioner er først i støbeskeen i disse år, og i den udstrækning de er eller bliver forskellige, vil deres eventuelle indflydelse på det almene sprogideologiske klima først kunne kortlægges et stykke ind i fremtiden. Hvad vi kan gøre i vores sammenhæng, er at pege på at der blandt folk med indsigt i nordisk sprogpolitik findes en udbredt enighed om hvordan de nordiske sprogsamfund skal rangordnes på en skala fra mest puristisk (Island) til mest laissez-faire (Danmark). Indplaceringen af samfundene på en sådan skala (øvelsen findes i litteraturen, se Lund 1986: 35, Vikør 1995: 181) giver os det vi skal bruge for at undersøge hvorvidt sprogpoltikken gør en selvstændig forskel – nemlig en sprogpoltisk baseret 'gruppering' (rangordning) af de nordiske sprogsamfund der ikke bare er forskellig fra alle vores tre mulige samfundshistorisk

baserede grupperinger, men langt på vej den omvendte af grupperingerne i profilerne (1) og (2) – det giver os vores fjerde mulige nordiske *purisme-profil*:

(4) *Island > Færøerne > Norge > Finskfinland > Svenskfinland > Sverige > Danmark*

Det skal naturligvis medtænkes at denne rangordning er udtryk for sprogpoltiske forskelle der i høj grad blev udviklet under samfundshistoriske magtrelationer internt i Norden længe før engelsk spillede nogen rolle. Umiddelbart forekommer det derfor lidet sandsynligt at vi vil genfinde denne rangordning i de nordiske befolkningers holdninger til engelskindflydelsen. Omvendt, hvis vi finder noget der ligner, må det betyde at det almene sprogideologiske klima (re)produceres i relativ uafhængighed af de samfundshistoriske vilkår, men ikke af den officielle sprogpolitik. (En mere udførlig version af ræsonnementet i dette 'eksperiment' findes i Kristiansen 2005.)

2. Åbne og skjulte holdninger

Som titlen på artiklen antyder, opererer vi i MIN-projektet med en skelnen mellem *åbne* og *skjulte* holdninger. Det er en gammel sociolingvistisk erkendelse at der tit vil være forskel på hvad folk mener og synes om sprogbrugsvariation af dialektal art (herunder sociolektal m.m.) når de *er klar over* at de forholder sig til sprogbrug, og når de *ikke er klar over* det. I international sociolingvistisk terminologi hedder det at folk kan operere med både 'overt' og 'covert' normer for sprogbrug, eller også at sprogbrug kan have både 'overt' og 'covert' prestige. En kontinuerlig sprogholdningsforskning i Danmark siden slutningen af 1980'erne (opsummeret i Kristiansen under udgivelse) har vist at unge danskere, landsomfattende og meget konsistent, opererer med to 'modsatte' værdihierarkiseringer af dialektal sprogbrugsvariation – alt afhængig af om holdningstilkendegivelserne foregår *bevidst* eller *underbevidst* (som er den terminologi vi har brugt).

Mod denne baggrund har vi i MIN-projektet fundet det vigtigt at indsamle og sammenligne holdningstilkendegivelser under to forskellige 'bevidsthedsbetingelser' – henholdsvis et *telefoninterview*, hvor informanterne svarer på direkte spørgsmål om deres syn på engelskindflydelsen, og en *masketest*, hvor målet er at fremkalde underbevidste reaktioner på engelskindflydelsen. Begge disse delundersøgelser, som vil blive omtalt i det følgende, involverer et stort antal informanter og giver data der kan kvantificeres og behandles statistisk.¹

3. Telefoninterviewet: de åbne holdninger (Kristiansen og Vikør red. 2006)

3.1. Undersøgelsesoplægget

Telefoninterview-undersøgelsen blev gennemført af professionelle meningsmålingsinstitutter som ringede til repræsentative udvalg af befolkningerne i begyndelsen af 2002, ca. 1000 mennesker i de fire store samfund (Norge, Danmark,

¹ En tredje holdningsundersøgelse af kvalitativ art – egentlig syv forskellige undersøgelser baseret på dybdeinterview med et mindre antal informanter i alle syv deltagende sprogsamfund – vil ikke blive inddraget her (se Nyström Höög 2005, Thøgersen 2007).

Sverige og Finskfinland), ca. 800 i Island, og ca. 500 på Færøerne og i Svenskfinland.

Det var de samme spørgsmål der blev stillet i alle samfundene.² De spørgsmål og påstande der direkte handlede om informanternes holdninger til engelskpåvirkningen, var følgende (med den originale nummerering bevaret):

- 4a. Der bruges alt for mange engelske ord i dag
- 4b. Der bør laves nye danske [islandske, færøske, norske, svenske, finske] ord som erstatter de engelske ord som vi får ind i sproget
5. Hvilket ord foretrækker du at bruge³
 - 5a. mail/e-mail eller e-post
 - 5b. bodyguard eller livvagt
 - 5c. design eller formgivning
6. Det havde været bedst hvis alle i verden havde engelsk som modersmål
8. I en del danske [islandske, færøske, norske, svenske, finske] virksomheder er engelsk blevet arbejdssprog. Hvad er din holdning til det; er du positiv eller negativ?

Spørgsmålene 4a, 4b og 5 rejser engelskindflydelsen som sprogpolitisk problemstilling på ordniveau; spørgsmålene 6 og 8 rejser den på domæneniveau (spørgsmål 6 kan siges at iscenesætte 'det ultimative domænetap' som hypotetisk problemstilling, mens spørgsmål 8 peger på domænetab til engelsk som en højst reel problemstilling). Det skal endvidere fremhæves at spørgsmålene 4a, 4b, 6 og 8 rejser engelskindflydelsen som 'abstrakt' sprogpolitisk problemstilling, mens spørgsmål 5 rejser den som et 'konkret' valg af ord.

3.2. Resultatet: Den nordiske purisme-profil baseret på åbne holdninger

Informanternes svar på de 'abstrakte' spørgsmål blev registreret som skaleret enighed eller uenighed med påstandene og kan derfor for hvert samfund præsenteres som et sammenlagt skala-gennemsnit for de fire spørgsmål; se rangorden (I) i Tabel 1. Svarene på spørgsmål 5 blev registreret som et valg mellem nationalt og engelsk ord (plus 'begge' eller 'ved ikke'); tallene i rangorden (II) i Tabel 1 angiver den procentandel af

² To af spørgsmålene handlede om *brug* af engelsk (hyppighed og sammenhænge). To andre handlede om vurderinger og værdier – sprogligt og socialt – der ikke direkte, men måske nok indirekte, har med holdninger til engelskindflydelsen at gøre: Informanterne blev spurgt dels om deres holdning til brug af *standardsprog eller ej i medierne*, dels om de anså *individuel frihed eller solidaritet for at være den vigtigste samfundsværdi*. Informanternes fordeling på det sidstnævnte spørgsmål er blevet brugt i sprogholdningsanalyserne, hvor samfundsideologi altså indgår som baggrundsvARIABLE. (Udførlige analyser af resultaterne på spørgsmålene om mediesprog og samfundsværdi findes i Kristiansen 2005b, 2005c.)

³ De nationale ord som blev brugt i Norge og Sverige, var de samme som i Danmark; i Island blev brugt *tölvupóstur*, *lífvröður*, *hönnun* – på Færøerne *teldupostur*, *lívvørji*, *sniðskapan* – i Finskfinland: *sähköposti*, *turvamies*, *muotoilu*.

informanterne i hvert samfund der har tilkendegivet præference for det engelske ord (tallene er procentuelle gennemsnit for alle tre ordvalg tilsammen).

Tabel 1:

Syv nordiske sprogsamfund rangordnet efter 'purisme-niveau' når befolkningerne forholder sig bevidst til engelskindflydelsen som hhv. (I) abstrakt sprogpolitisk problemstilling og (II) konkret ordvalg. Lavt tal er udtryk for en relativt set stærk purisme.

	1			2			3						4			5				
(I)	Is	8,2	>	Fæ	8,4	>	SvFi	9,0	/	No	9,0	/	FiFi	9,2	>	Sv	9,7	>	Da	10,7
(II)	Is	16,2	>	FiFi	17,6	>	SvFi	28,7	/	No	32,6	/	Fæ	33,7	>	Sv	38,9	>	Da	67,7

> = signifikant, / = ikke-signifikant

Den statistiske signifikanstestning viser at der er fem pladser i begge rangordner. Den eneste forskel de to rangordner imellem er at Færøerne og Finskfinland skiftes om at indtage 2.- og 3.-pladsen. Hvis vi vil fremstille resultatet i en enkelt, sammenlagt, rangordning, må det give følgende gruppering af samfundene:

Island > Færøerne /Finskfinland > Svenskfinland /Norge > Sverige > Danmark

Det springer umiddelbart i øjnene at denne gruppering ikke svarer til nogen af de tre forskellige purisme-profiler som vi anså for mulige i lyset af de samfundshistoriske vilkår der har været aktuelle i tiden efter anden verdenskrig (se afsnit 1). Hypotesen om at de samfundshistoriske vilkår er bestemmende for det der sker på sprogholdningsniveauet i et samfund, er dermed falsificeret – så vidt de bevidste holdningstilkendegivelser angår.

Det åbner til gengæld for at sprogpolitikken muligvis spiller – eller kan spille – en selvstændig rolle i formningen af befolkningens generelle sprogideologiske indstilling til påvirkningen fra engelsk. Og det ser unægteligt sådan ud når vi sammenligner resultatet med de lærdes sprogpolitisk baserede purisme-profil (som vi opstillede som vores fjerde mulighed i afsnit 1, og som gentages her): (4) *Island > Færøerne > Norge > Finskfinland > Svenskfinland > Sverige > Danmark*. Resultatets eneste afvigelse fra denne rangorden består i at den norske befolkning relativt set (i forhold til de andre befolkninger) er et hak mindre puristisk, den Finlandsfinske et hak mere.⁴

Vores 'eksperiment' bygger på den grundantagelse at vores *lokale* nordiske 'laboratorium' udsættes på ensartet vis for en *global* 'ekstern stimulus': engelsk/amerikansk kultur og sprog. Når så vores sammenligning af samfundene viser klare forskelle mht. hvor puristiske befolkningerne fremstår i deres åbne reaktioner på engelskpåvirkningen, må vi kunne pege på en 'intern faktor' (evt. flere) der bevirker disse forskelle. Vores resultat peger på *lokale* sprogpolitiske forskelle der blev udviklet i Norden længe før den *globale* engelskpåvirkning satte ind. Det giver følgende toledede

⁴ Det er sandsynligt at de lærdes 'overvurdering' af den norske purisme skyldes at de har tænkt mere på nynorskpolitik end bokmålspolitik (som antydtes i Vikør under udgivelse, hvor den opstillede purisme-profil er: islandsk – færøsk – nynorsk – finsk – finlandssvensk – bokmål – sverigesvensk – dansk). Det kan nævnes at i alle syv sprogsamfund blev informanterne i MIN-projektets dybdeinterview (se note 1) bedt om at angive på en 5-trinsskala i hvilken grad de mener at engelske importord oversættes (=1) eller bevares (=5) i henholdsvis islandsk, færøsk, norsk, dansk, svensk og finsk (der blev ikke skelnet mellem svensk og finlandssvensk i spørgsmålet) – og at disse i alt ca. 300 lægfolk, som deres totalgennemsnit, faktisk producerede en sprogpolitisk baseret nordisk purisme-profil der er bedre end de lærdes. Den ser nemlig sådan ud (tallene repræsenterer sprogenes gennemsnit på 5-trinsskalaen): *islandsk (2,3) > færøsk (2,4) > finsk (2,6) > norsk (2,9) > svensk (3,1) > dansk (3,4)*.

konklusion om almen sprogideologi og officiel sprogpolitik i vores nordiske sprogsamfund – vel at mærke hvad de *åbne* holdninger angår: Det almene sprogideologiske klima (re)produceres i relativ uafhængighed af de samfundshistoriske vilkår, og den officielle sprogpolitik har stor gennemslagskraft i befolkningerne.

4. Masketesten: de skjulte holdninger (Kristiansen red. 2006)

4.1 Testoplægget⁵

Ved hjælp af *masketesten* tilstræbte vi at indsamle holdningsdata uden at informanterne blev klar over hvad deres holdningstilkendegivelser drejede sig om. Testen bygger på den såkaldte 'matched guise technique', som består i at man lader informanter vurdere en række lydindspillede stemmer – i vores tilfælde fem – der læser eller fremfører en og samme tekst. En og samme person optræder to gange, og det er vurderingerne af denne person vi er interesserede i. De tre øvrige stemmer er fyldstemmer der er med udelukkende for at reducere sandsynligheden for at det opdages at en og samme person optræder to gange, i to 'masker'. I den ene maske bruger personen ét sæt af sproglige varianter, i den anden maske et andet sæt. I vores test var den ene maske 'rent' national, den anden maske 'engelskfarvet' (se gengivelse af de to danske masker i rammerne på næste side). Pointen med dette oplæg er at kontrollere for indflydelse på vurderingerne dels fra det sproglige indhold (samme tekst) og dels fra ikke-sproglige træk så som stemmekvalitet (samme person). Hvis det så viser sig at informanterne vurderer de to masker forskelligt, kan vi gå ud fra at det må skyldes brugen af hhv. det ene og det andet sæt af sproglige varianter. Alle stemmer tilhørte yngre kvinder. Den samme tekst blev brugt i alle samfundene (oversat naturligvis), med tilstræbt samme grad af engelskfarvning.

Vi gennemførte testen i forskellige typer af forsamlinger indtil vi var nået op på 600 informanter (noget færre i Island), og bestræbte os på at få et så repræsentativt udvalg af befolkningen som muligt.⁶ Feltarbejderne præsenterede informanterne for følgende rammefortælling, som var optrykt som første side af det uddelte hæfte med vurderingsskemaer (et for hver stemme):

⁵ Testoplægget blev udarbejdet og afprøvet i Danmark på dansk, derefter 'oversat' (med tilpasninger) til de andre samfund og deres sprog. De der har stået for den lokale tilpasning og gennemførelse, er: Halldóra Björt Ewen (Island), Jógvan í Lon Jacobsen (Færøerne), Bente Selback (Norge), Micael Melander (Sverige), Leila Mattfolk (Svenskfinland), Saija Tamminen-Parre (Finskfinland). I Danmark blev masketesten gennemført i samarbejde mellem Malene Monka, Jacob Thøgersen og Tore Kristiansen.

⁶ Alligevel er repræsentativiteten klart et større problem i maskeundersøgelsen end i telefoninterviewundersøgelsen. Under analysen og fortolkningen af maskedataene har vi så vidt muligt forsøgt at korrigere for skævfordelinger (se indledningskapitlet og afslutningskapitlet i Kristiansen red. 2006). Vi føler os ret sikre på at hovedtrækkene i det billede vi tegner af de skjulte holdninger, kan generaliseres.

Det du skal være med til, er at vurdere fremførelsen af en tekst og vurdere hvem af fem oplæsere der egner sig bedst til et job på radioen. Den samme tekst fra et nyhedsbureau er blevet givet til ansøgerne på en stilling som radiojournalist. Ansøgerne har fået 10 minutter til eventuelt at omformulere noget i teksten og forberede sig på at læse den op.

Din opgave er at vurdere ansøgerne ved at lytte til deres oplæsninger og krydse af i et skema med i alt 8 skalaer. Der er et skema for hver af de 5 ansøgere (blad om og se hvordan skemaerne ser ud).

Hver oplæsning varer ca. 50 sekunder. Cd'en med oplæsningerne bliver afspillet 2 gange. Den første gang lytter du bare - for at danne dig et samlet indtryk. Under den anden afspilning foretager du din vurdering af hver enkelt person (8 skalaer for hver person, altså 40 kryds i alt).

Det er dit umiddelbare indtryk vi er interesseret i, så du har kun den tid oplæsningen tager, til at sætte dine kryds.

Til slut skal du rangordne de 5 ansøgere i forhold til hinanden og vurdere hvem der egner sig bedst til jobbet.

De otte vurderingsskalaer repræsenterede personlighedstræk: fire træk drejede sig om 'kompetence' (*ambitiøs, intelligent, effektiv, selvstændig*) og fire om 'sociabilitet' (*tiltaltende, tillidsvækkende, interessant, afslappet*). Vurderingerne blev foretaget på 7-trinsskalaer med *slet ikke* anført i den ene ende og *meget* i den anden ende.

Ud over at forklare selve vurderingsopgaven var det rammefortællingens vigtigste funktion at forklare (legitimere) både den ensartethed og de forskelle der præger de fem fremførte tekster. De sproglige træk der adskilte de to masker, er fremhævet med fede typer i de to masketekster der er gengivet i rammerne nedenfor.

Dansk maske

Hver fjerde amerikaner vil ikke på internet
Manglende læse- og skrive-færdigheder er en af grundene til, at hver fjerde amerikaner ikke har nogen planer om at gå på **internettet** eller benytte **e-post**. Og det er de fattige, de ældre, kvinderne og landboere, der må betragtes som såkaldte **net-tabere**. Pew-projektet Internet & American Life har undersøgt, hvorfor så mange ikke er på nettet i USA.

Siden oktober 2001 har antallet af netbrugere nemlig stået stille omkring de 60 procent. Og det på trods af at USA er et af de mest **opkoblede** lande - knapt hver tiende amerikaner har for eksempel i dag sin egen **hjemmeside**. 17 procent af amerikanerne må i dag opfattes som net-tabere. De betragter teknikken som en forhindring i at bruge nettet. Pengene er også en væsentlig hindring, og så er der dem, der frygter **hackning**, svindel og tyveri af **kreditkort**-koder.

Engelsk maske

Hver fjerde amerikaner vil ikke på internet
Manglende læse- og skrive-færdigheder er en af grundene til, at hver fjerde amerikaner ikke har nogen planer om at gå på **webben** eller benytte **e-mail**. Og det er de fattige, de ældre, kvinderne og landboere, der må betragtes som såkaldte **net-losers**. Pew Internet & American Life **Project** har undersøgt, hvorfor så mange ikke er på nettet i USA.

Siden oktober 2001 har antallet af netbrugere nemlig stået stille omkring de 60 procent. Og det på trods af at USA er et af de lande der har flest borgere **on-line** - knapt hver tiende amerikaner har for eksempel i dag sit eget **website**. 17 procent af amerikanerne må i dag opfattes som net-tabere. De betragter teknikken som en forhindring i at bruge nettet. Pengene er også en væsentlig hindring, og så er der dem, der frygter **hacking**, svindel og tyveri af **creditcard**-koder.

4.2. Resultatet: Den skandinaviske purisme-profil baseret på skjulte holdninger

Resultaterne for Danmark, Sverige, Svenskfinland og Norge fremgår af Tabel 2. Når vi afgrænser resultatfremlæggelsen til de skandinavisk-sprogede samfund, er det fordi vi

her er sikre på at masketesten lod sig gennemføre uden at et betydeligt antal af informanterne forstod at det drejede sig om deres holdninger til engelsk påvirkning af sproget. I de antaget mere puristiske samfund viste dette sig at være et større problem – det gjaldt især for Island og Færøerne, og formentlig også i Finskfinland mere end i de skandinavisk-sprogede samfund – hvilket i sig selv er et interessant resultat. Pointen her er imidlertid at sammenligne samfundene mht. deres bevidste respektive underbevidste holdningstilkendegivelser, så derfor afgrænsningen.

Tabel 2: Masketestens resultat i de skandinavisk-sprogede samfund
 Vurdering af den nationale og engelske maske mht. 8 personlighedstræk og jobegnethed
 Signifikante forskelle ($p < .05$) er markeret ved gråtoning, kraftigst af den mere positive vurdering

maske	Personlighedstræk								Job
	ambitiøs	intelligent	selvstændig	effektiv	tiltalende	tillidsvæk.	interessant	afslappet	jobegnet
dansk	3,96	4,10	4,00	3,95	3,93	3,95	3,71	4,22	2,58
engelsk	3,39	3,54	3,35	3,32	3,15	3,26	2,99	3,65	3,29
sign.	***	***	***	***	***	***	***	***	***
svensk	4,24	4,36	4,37	4,24	4,23	4,53	4,06	4,94	2,33
engelsk	4,05	4,23	4,31	4,21	3,85	4,21	3,70	4,66	2,59
sign.	*	*			***	***	***	***	**
fi.svensk	4,55	4,64	4,63	4,56	4,56	4,68	4,46	4,62	2,63
engelsk	4,68	4,71	4,74	4,79	4,60	4,72	4,63	4,66	2,50
sign.	#		#	***			*		
norsk	4,64	4,57	4,62	4,82	4,43	4,58	4,38	4,27	2,27
engelsk	4,78	4,56	4,79	4,89	4,45	4,58	4,40	4,46	2,27
sign.	*		*					*	

Tallene for PERSONLIGHEDSTRÆKKENE er gennemsnit på 7-trinsskalaer. Højt tal er mere positiv vurdering

Tallene for JOB-EGNETHED er gennemsnit på en 5-trinsskala. Lavt tal er mere positiv vurdering

Signifikanstest: Wilcoxon Signed Ranks # $p < .10$ * $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Hvis vi siger at høj/lav score på skalaerne kan udlægges som positiv/negativ vurdering, kan vi formulere resultatet som følger: I Danmark vurderes personen bag maskerne signifikant mere positivt når hun taler rent dansk end når hun taler engelskfarvet dansk. Det gælder mht. alle personlighedstræk, og mht. jobegnethed.⁷ Også svenskerne opvurderer den rent svenske sprogbrug i forhold til den engelskfarvede, med klar forskel på *sociabilitets-trækkene* (tiltalende, tillidsvækkende, interessant, afslappet), men med mindre eller ikke-eksisterende forskel på *kompetence-trækkene* (ambitiøs, intelligent, selvstændig, effektiv). Der er mindre forskel på vurderingen af de to masker i Svenskfinland og Norge, og i den udstrækning der er forskel, er mønstret omvendt: Den engelskfarvede sprogbrug vurderes mere positivt end den rene. Det vil sige at vi har en rangorden der er omvendt af den vi fandt for de skandinavisk-sprogede samfund på grundlag af telefoninterview-dataene (se afsnit 3.2)

⁷ Det kan nævnes at vi fandt den samme kraftige og konsistente nedvurdering af den engelske maske i de ikke-skandinavisk-sprogede samfund som i Danmark.

Engelskpositivitet i de skandinavisk-sprogede samfund, baseret på hhv. åbne og skjulte holdninger:

- åbne: Danmark > Sverige > Norge / Svenskfinland
- skjulte: Svenskfinland / Norge > Sverige > Danmark

Mens vi ovenfor (afsnit 3.2) kunne konstatere at den åbne purisme-profil svarer godt til de alment antagne forskelle i samfundenes officielle sprogpolitik, kan vi altså her konstatere det modsatte – og deraf konkludere at sprogpolitikken har minimal eller ingen indflydelse på de skjulte holdninger. Den rangorden der fremkommer baseret på skjulte holdninger, lader sig heller ikke forbinde med nogen af de tre purisme-profiler vi opstillede (i afsnit 2) som mulige korrelater til de skiftende samfundshistoriske vilkår der har hersket efter 1945.

5. Sprogpolitikken, engelskindflydelsen og den sociale betydningsdannelse

Hvis vi antager at de forestillinger og værdier der indgår i sprogpolitikken og engelskindflydelsen i samfundet, også indgår i den sociale betydningsdannelse (i de sociale identitets- og gruppedannelsesprocesser), kan vi muligvis kaste lys over sprogpolitikken muligheder ved at studere hvordan holdningerne til engelskindflydelsen adskiller (sig i) sociale grupperinger.

Vi designer altså et nyt 'eksperiment' hvor problemstillingen er hvorvidt den registrerede grad af 'sensitivitet' over for den nationale sprogpolitik karakteriserer befolkningerne som helhed. Hvis det er tilfælde, kan sammenligningen af holdningsmønstrene på baggrundsvariablerne ikke gøre os klogere på hvordan sprogpolitikken påvirker – og kan påvirke – holdningerne. Men, hvis sammenligningen af samfund med forskelligt 'officielt' purismeniveau viser socialgruppe-relaterede forskelle i holdningen til engelskpåvirkningen, kan vi overveje hvilken betydning disse forskelle har for sprogpolitikken gennemslagskraft i befolkningerne. Konkret formuleret: Hvis nu fx mænd i de 'officielt' mere puristiske samfund (som Island og Færøerne) er mere engelsknegative end kvinder, mens mændene omvendt er mere engelskpositive end kvinderne i de 'officielt' mindre puristiske samfund (som Danmark og Sverige) – ja, så kan vi overveje om vi dermed har en indikation af at 'mere eller mindre purisme' betyder noget i den sociale konstruktion af kønsdistinktionen, og endvidere overveje om vi dermed har en indikation af at den sociale konstruktion af kønsdistinktionen betyder noget for den 'officielle' sprogpolitikens gennemslagskraft.

Såvel telefoninterviewdataene som masketestdataene giver os mulighed for at belyse samspillet mellem den globale engelskpåvirkning og den lokale sprogpolitik ved at inddrage holdningsmønstrene som de aftegner sig på følgende baggrundsvariabler (med analyseinddelingen anført i parentes): køn (mænd/kvinder), alder (lav/middel/høj), indkomst (lav/middel/høj), uddannelse (lav/middel/høj), region (urban/rural), IT-kontakt hjemme (PC med Internet/PC uden Internet/har ikke PC), samfundsideologi (individuel frihed/solidaritet).

5.1. Åbne holdninger og social betydningsdannelse

Vi skal ikke her gå i detalje med de mange resultater, men begrænse os til at notere det generelle indtryk, som er at de sociale kategorier har stor betydning for holdningerne til engelskindflydelsen, at betydningen i det store og hele er den samme over hele Norden, og at den svarer ret præcist til de forventninger vi kunne have ud fra almene forestillinger. På baggrund af de åbne holdningstilkendegivelser fremstår den prototypiske engelskpositive som en *ung mand* fra *'centrum'* med *høj indkomst* og *høj uddannelse*, med *høj IT-kontakt* og *individuel frihed* som samfundsideologi. At de socialgruppe-relaterede holdningsmønstre i vid udstrækning er de samme i alle de nordiske samfund, indikerer at de er opstået (er konstrueret) uafhængigt af samfundenes sprogpoltiske forskelle.

Lad mig blot til illustration af ræsonnementet skitsere resultaterne på to af variablerne: alder og køn. Informanter i syv samfund svarede på syv spørgsmål (4 'abstrakte' og 3 'konkrete', se afsnit 3.1), hvilket giver 49 resultatmønstre. På aldersvariablen fremstod de yngre i hele 46 tilfælde som signifikant mere engelskpositive end de ældre (i tre tilfælde var der statistisk set ingen forskel mellem aldersgrupperne; ikke i et eneste tilfælde fremstod de ældre som signifikant mere engelskpositive end de yngre). De forskellige sprogpoltikker gør altså ingen forskel i forhold til den sociale konstruktion af aldersgrupper: De yngre er mere engelskpositive end de ældre uanset hvor den 'officielle' sprogpolitik befinder sig på skalaen fra 'mest puristisk' til 'mest laissez-faire'.

Det samlede resultat på kønsvariablen antyder at holdninger til engelskindflydelsen spiller en relativt beskedne rolle i den sociale konstruktion af kønsdistinktionen, idet der statistisk set ikke er forskel på kønnenes svar i 28 af de 49 tilfælde. De 21 resterende tilfælde er imidlertid interessant fordelt på de stillede spørgsmål, idet mønstret $M > K$ (mænd er mere engelskpositive end kvinder) kun fremkommer når spørgsmålet om holdning til engelskpåvirkningen rejses som 'abstrakt' sprogpoltisk problemstilling, mens mønstret $K > M$ (kvinder er mere engelskpositive end mænd) kun fremkommer når det drejer sig om 'konkret' at vælge mellem et nationalt og et engelsk ord. Distinktionen mellem en abstrakt og en konkret måde at forholde sig til engelskpåvirkningen på synes altså at have 'noget' med den sociale konstruktion af kønsdistinktionen at gøre. Men uanset hvilke ideologiske sammenhænge der er på spil her, har de ikke med purismeforskellene i nordisk sprogpolitik at gøre, for det beskrevne kønsmønster karakteriserer Norden som helhed. (Kristiansen og Thøgersen 2006 er en diskussion af det bemærkelsesværdige mønster på kønsvariablen).

På en enkelt af baggrundsvariablerne kan vi imidlertid skimte et mønster som muligvis kan sættes i forbindelse med de sprogpoltiske forskelle. Det gælder variablen uddannelse. Heller ikke her er der nævneværdige, dvs. potentielt sprogpoltisk relaterede, forskelle hvad valg af konkrete ord angår (spørgsmålene 5a, 5b og 5c) – ej heller hvad det hypotetiske spørgsmål 6 om det ultimative domænetab angår. (Det dominerende, tværnordiske, mønster er at de højt uddannede er de mere engelsknegative). Det er når engelskindflydelsen rejses som 'abstrakt' reel problemstilling (spørgsmålene 4a, 4b og 8) at uddannelsesgrupperne svarer forskelligt på tværs af Norden på en måde som kan have med de sprogpoltiske forskelle at gøre. I de samfund vi placerede i laissez-faire-enden af den sprogpoltisk baserede hypotese (4) – Danmark og Sverige – er det dominerende mønster at mennesker med høj uddannelse er de mindst puristiske (mest accepterende over for engelskindflydelsen), mens vi i de sprogpoltisk mere puristiske samfund – Island, Færøerne, Finskfinland og Svenskfinland – finder at mennesker med 'høj udannelse' gennemgående er mere

puristiske (mere negative over for engelskindflydelsen) end mennesker med 'lav uddannelse' eller 'mellemuddannelse'. Dette mønster kan tolkes sådan at den 'officielle' sprogpolitik gennemslagskraft varierer med uddannelsesniveau, og at 'mere uddannelse' altså er vejen frem hvis man vil styrke den sprogpolitik man fører.⁸

5.2. Skjulte holdninger og social betydningsdannelse

Når reaktionerne er underbevidste, er det generelle billede at baggrundsfaktorerne ikke har nogen betydning. I den udstrækning der er forskelle, er det også her sådan at de fleste er 'modsatte' af hvad de almene forestillinger tilsiger.

Hverken i Danmark eller Svenskfinland afviger nogen af de sociale undergrupperinger på baggrundsvARIABLENE fra samfundenes totalmønstre. Det vil sige at danskerne på tværs af socialgruppetilhørighed er enige om at opvurdere 'ren' sprogbrug i forhold til 'engelskfarvet', og at finlandssvenskerne tilsvarende er enige om ikke at gøre forskel, eller eventuelt om en svag relativ opvurdering af 'engelskfarvet' sprogbrug. I Sverige findes landets totalmønster (ren > engelskfarvet) i alle sociale grupperinger – med to undtagelser, idet den relative opvurdering af den rene sprogbrug kun findes hos den yngste aldersgruppe (under 30), og hos de den laveste indkomstgruppe (under 300.000). Norge er alene om at fremvise eksempler på at de sociale grupperinger på baggrundsvARIABLENE vurderer de to masker signifikant forskelligt med modsat fortegn på nogle af skalaerne. Mønstret engelsk > norsk findes hos kvinderne, de yngre (under 45), de lavt uddannede, og i landets 'periferi' – hvorimod mændene, de ældre, de højtuddannede, og landets 'centrum' snarere har mønstret norsk > engelsk.

Der synes ikke at være noget i disse resultater der indikerer indflydelse fra officiel sprogpolitik på de skjulte holdninger.

Vores underbevidst tilkendegivne holdningsdata giver os imidlertid mulighed for at nærme os engelskindflydelsens sociale betydning på en anden måde. Vi kan vende tilbage til Tabel 2 og se nærmere på hvordan de to masker, den 'rene' og den 'engelskfarvede', op- og nedvurderes i forhold til hinanden på personlighedstrækkene. Hvis vi kikker på de svenske, finlandssvenske og norske vurderinger under et, ser vi at den relative opvurdering af engelskfarvet sprogbrug synes at være stærkest forbundet med kompetencetrækkene *selvstændighed* og *effektivitet*. Disse træk kan siges at stå for 'dynamisk' kompetence, i modsætning til den 'superiore' kompetence der er repræsenteret ved trækkene *ambitiøs* og *intelligent*. På tilsvarende vis kan vurderingsdimensionen sociabilitet inddeles i 'dynamisk' sociabilitet (*interessant*, *afslappet*) og 'superior' sociabilitet (*tiltalende*, *tillidsvækkende*). Vi ser da i Tabel 2 at

⁸ I Norge er resultat på uddannelsesvariablen som i laissez-faire-samfundene Danmark og Sverige, ikke som i de mere puristiske samfund. Mennesker med 'høj uddannelse' er altså de mindst puristiske. I vores logik her passer det norske resultat dermed dårligt med Norges placering blandt de mere puristiske samfund (som anslået i de lærdes purisme-profil (4) i afsnit 1) og kan i den forstand siges at undergrave argumentationen om at sprogpolitikken kan påvirke gennem uddannelse. Men hvis det nu forholder sig sådan (som argumenteret i fodnote 4) at de lærde har overvurderet den norske sprogpoltiske purisme, og at det mere er lægfolkenes sprogpoltiske purisme-profil (som refereret fra dybdeinterviewene, se fodnote 4) der svarer til virkeligheden, så passer det norske mønster godt ind i argumentationen. – Man kunne også vende den om og sige at når det norske holdningsmønster på uddannelsesvariablen placerer landet i gruppe med Danmark og Sverige, har vi et argument for at den norske sprogpolitik hører til mere ovre i laissez-faire-enden end de lærde vil have det til.

det også er de 'dynamiske' sociabilitetstræk der giver signifikant mere positiv vurdering af 'engelskfarvet' end 'ren' i de to mest engelskpositive befolkninger, finlandssvenskerne (mht. *interessant*) og nordmændene (mht. *afslappet*). Vi kan konkludere at den skjulte holdningsmæssige opvurdering af engelskfarvet sprogbrug synes at være forbundet med social konstruktion af 'dynamisk' fremtræden. Det gælder også når masketestedataene fra hele Norden analyseres samlet (Kristiansen red. 2006: 176f). Det kan ikke være de forskellige officielle sprogpolitikker der er drivkraften bag den samme folkelige opvurdering af den 'dynamiske' *persona* med den 'engelskfarvede' sprogbrug. Derimod går vi næppe galt helt i byen hvis vi peger på de *selvstændige, effektive, interessante og afslappede* rollemodeller i de moderne lyd- og billedmedier.

5. Opsummerende diskussion

5.1. De *åbne* holdninger og sprogpolitikkenes muligheder

Forskellene i *åben* (bevidst tilkendegivet) engelskpositivitet de nordiske befolkninger imellem svarer ret præcist til de anslåede forskelle i samfundenes 'officielle' sprogpolitiske 'purismeniveau'. Med mindre man vil tro på at dette samsvar skyldes at nordiske sprogpolitikere 'tager mål af' purismeniveauet i deres respektive befolkninger og udformer deres forskellige sprogpolitiske diskurser derefter, er opgaven at forklare hvordan samsvaret kan opstå den anden vej: Hvordan sker det egentlig at de forskellige nationale politikkers purismeniveau i så høj grad 'sætter sig igennem' og reproduceres i befolkningernes åbne holdningstilkendegivelser? Det må skulle forklares ved at den 'officielle' sprogpolitiske diskurs, i alle samfundene, er af en sådan art – klar og alment tilgængelig – at folk i almindelighed ikke bare kender den, men kender den på en måde så de som befolkningsgennemsnit reproducerer det relative purismeniveau i deres 'egen' sprogpolitiske diskurs når de selv skal sige noget om deres forhold til engelskindflydelsen. Det er bemærkelsesværdigt.

Så hvis man gerne ser at sprogpolitikken påvirker det generelle purismeniveau i befolkningens *bevidste* holdningstilkendegivelser, er der altså ingen grund til bekymring. Ikke bare er det muligt, det sker med stor effektivitet – i en grad der på mig virker både overraskende og ret så uforståelig. Men uanset hvordan samsvaret mellem de officielle sprogpolitikker og befolkningerne skal forklares, må det betyde at de nordiske sprogpolitiske institutioner har al grund til at se lyst på deres muligheder for at opnå almen accept og reproduktion af de officielle diskurser de måtte udvikle omkring engelskindflydelsen, nu og i fremtiden.

Befolkningerne som helheder fremstår altså som stærkt påvirkelige. Så der er næppe den store grund til at søge efter specielt påvirkelige dele af befolkningerne hvis man vil påvirke de åbne holdninger. Hvis vi alligevel vil foretage sådanne søgninger, skal vi sammenligne sociale grupperinger på tværs af samfundene for at se om fx mænd fremtræder *mere* puristiske end kvinder i de mere puristisk-orienterede samfund (Island, Færøerne,...) og *mindre* puristiske end kvinder i de mere laissez-faire-orienterede samfund (Danmark, Sverige,...). Et sådant resultatmønster ville indikere at den sprogpolitiske diskurs indgår i konstruktionen af kønsidentitet, og at mænd i højere grad end kvinder påvirkes af (reproducerer) den officielle diskurs. – Nu viser vores analyser at der er mange holdningsforskelle mellem de sociale grupperinger på

baggrundsvariablerne (mænd/kvinder, yngre/ældre osv.). Men disse forskelle er gennemgående ens i de syv sprogsamfund. Billedet af den prototypiske engelskpositive – som en *ung mand* fra 'centrum' med *høj indkomst* og *høj uddannelse*, med *høj IT-kontakt* og *individuel frihed* som samfundsideologi – gælder for Norden generelt. Det vil sige at billedet skabes af anden ideologisk påvirkning end den sprogpoltiske. Eller sagt med andre ord: Den ideologi der giver forskellige holdninger til engelskindflydelsen hos mænd og kvinder, yngre og ældre osv., virker uafhængigt af den officielle sprogpolitik.

Der kan tilføjes en enkelt modifikation af dette generelle billede: Forskelle i uddannelse giver forskelle i åbne holdninger som fremviser en vis sammenhæng med samfundenes forskelle i sprogpoltisk purisme (begrænset til tre 'abstrakte' spørgsmål, og med den norske 'komplikation' der er omtalt i fodnote 8). Man kan altså antage at flere højtuddannede vil give mere purisme i de mere purisme-orienterede samfund (Island, Færøerne, Finskfinland, Svenskfinland) og mere laissez-faire i de mere laissez-faire-orienterede samfund (Danmark, Sverige). I det politiske handlingsprogram-perspektiv er det derfor sandsynligt at de *åbne* holdninger til engelskindflydelsen (som 'abstrakt' problemstilling) kan påvirkes gennem en hævnning af befolkningernes uddannelsesniveau. Men så har vi vist forladt sprogpoltikken i snæver forstand.

5.2. De skjulte holdninger og sprogpoltikkens muligheder

Mht. de *skjulte* (underbevidst tilkendegivne) holdninger til engelskindflydelsen, fandt vi at de skandinavisk-sprogede befolkninger viste en purisme-profil der fremstår som 'modsat' både i forhold til de bevidste holdningsforskelle og i forhold til purismeniveauforskellene i de officielle sprogpoltikker. Når danskere og svenskere fremstår som mere negative til engelskfarvet sprogbrug end nordmænd og finlandssvensker, må konklusionen være at det ikke er den officielle sprogpolitik der former de skjulte holdninger.

Analyserne på de sociale baggrundsvariabler viste få eller ingen socialgruppe-relaterede forskelle, så også fra den synsvinkel kan vi konkludere at de *skjulte* holdninger i vid udstrækning formes uafhængigt af de officielle sprogpoltikker, og dertil også i uafhængighed af andre ideologiske processer knyttet til social gruppedannelse (med Norge som undtagelse).

Analyserne viste også at 'engelskfarvet' sprogbrug gennemgående klarer sig bedst, relativt set i sammenligning med en 'ren' national sprogbrug, som udtryk for en 'dynamisk' *persona* – og vi antydede at den generelle opvurdering af engelskfarvet sprogbrug som *dynamisk* sandsynligvis skal forstås som en medie-effekt. Hvis man vil forsøge sig med at påvirke befolkningens skjulte holdninger til engelskindflydelsen, er det ganske sikkert medierne man skal interessere sig for. Men så har vi vist igen forladt sprogpoltikken i snæver forstand.

Litteratur

- Kristiansen, Tore 2005a The Power of Tradition. *Acta Linguistica Hafniensia* 37. 155–169.
- 2005b Meningmands holdninger til hvordan ansatte i radio og fjernsyn skal tale. En sammenlignende undersøgelse af syv nordiske sprogsamfund. Björn Melander m.fl.(red.) *Språk i tid. Studier tilägnade Mats Thelander på 60-årsdagen*. Uppsala: (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 67. 189–201.
- 2005c Samfundsideologier og sprogholdninger i globaliseringens tid. En rapport om hvordan "de solidariske" og "individualisterne" i Norden møder det engelske sprogs fremmarch. Gulbrand Alhaug, Endre Mørck og Aud-Kirsti Pedersen (red.) *Mot rikare mål å trå. Festskrift til Tove Bull*. Oslo: Novus. 202–217.
- red. 2006 *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. (Moderne importord i språka i Norden 5.) Oslo: Novus.
- under udgivelse The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41, 2009.
- Kristiansen, Tore og Lars S. Vikør red. 2006 *Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling*. (Moderne importord i språka i Norden 4.) Oslo: Novus.
- Lund, Jørn 1986. Det sprogpølitiske klima i de nordiske lande. *Sprog i Norden 1986*, 17–30.
- Nyström Höög, Catharina 2005. *Teamwork? Man kan lika gärna samarbeta! Svenska åsikter om importord*. (Moderne importord i språka i Norden 9). Oslo: Novus.
- Thøgersen, Jacob 2007. *Det er meget godt som det er ... er det ikke?* (Moderne importord i språka i Norden 10.) Oslo: Novus.
- Vikør, Lars S. 1995 (2nd edition). *The Nordic Languages. Their Status and Interrelations*. Oslo: Novus.
- Vikør, Lars S. under udgivelse Language Purism in the Nordic Countries. *International Journal of the Sociology of Language*.